

цювати вже маючи від півтора до двох років стажу («під наглядом») учителя-наставника, якому знижують його власне навантаження. В 9 з 11 університетів Фінляндії, які реалізують освітні програми підготовки вчителів, є базові школи для проходження практики та стажування студентів.

Отже, наслідком реформування системи підготовки вчителів стало те, що в світі відбулася трансформація існуючих педагогічних (галузевих) вузів. У тих країнах, де вони були відокремлені від класичних університетів, в них ведеться підготовка вчителів початкових класів, вихователів, дефектологів і т.д. У педагогічних вузах відбулося виділення програм бакалаврату та магістратури. Подібне розділення дозволяє відкласти час прийняття рішення щодо вибору вчительської професії, провести додаткові випробування «на вході», розділити предметну (бакалаврат) і педагогічну (магістратура) освіту.

Висновки з даного дослідження. Наприкінці можна підкреслити, що проведений аналіз реформування систем підготовки вчителів у різних країнах світу, дозволив нам не тільки виявити причини реформ, основні тренди змін, що відбулися, а й виділити ті їх вузлові елементи, які, на нашу думку, можуть бути врахованими в ході реформування педагогічної освіти в Україні. Сьогодні настав час системних рішень, які працюватимуть на подолання тих інституційних тупиків української педагогічної освіти, які особливо виразно проявляються на тлі реформування системи підготовки вчителів в інших країнах. Замкнутість системи української педагогічної освіти веде її до стагнації, що виражається не тільки в якості підготовки майбутніх

вчителів, а й відсутності можливості реагувати на мінливий запит і цілеспрямовано готувати педагогів.

Перспективи подальших розвідок. Отже, важливою перспективою подальших розвідок є розгляд зарубіжного досвіду державно-громадського управління освітою.

Список використаних джерел:

1. Луговий В.І. Управління освітою: навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління» / В.І.Луговий. - К.: Вид-во НАДУ, 1997. - 302 с.
2. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти / В.С. Лутай. - К., 1996. - 189 с.
3. Блинов В.М. К реформам подготовки европейского учителя: монография. - LAPLAMBERT Academic Publishing, 2012. - 250 с.
4. Рубцов В., Марголис А., Как реформируют педагогическое образование в странах Европейского союза? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ug.ru/archive/36914>
5. Изобретающая школа. Отчет. Зарубежный опыт. Англия. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://foi2x2.jimdo.com/%D0%BE%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%D1%8B/7-%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%83%D0%B1%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D0%BE%D0%BF%D1%8B%D1%82-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D1%8F/>
6. Собкин В.С., Ткаченко О.В. Студент педагогического вуза: жизненные и профессиональные перспективы. Труды по социологии образования. Т. XI - XII. Вып. XXI. – М.: Центр социологии образования РАО, 2007. – 200 с.
7. Барбер М., Муршед М. Как добиться стабильно высокого качества обучения в школах // Вопросы образования. 2008. – №3. – С.7-60

УДК 351.851(477)

С.О. Шевченко

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Здійснено аналіз затверджених Міністерством освіти і науки України орієнтованих критеріїв оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти. Удосконалено параметри для оцінювання органами державно-громадського управління вищою освітою відповідності структури й змісту підготовки фахівців вимогам компетентнісного підходу у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: критерії, параметри, оцінювання, якість вищої освіти, удосконалення.

Improvement of instrumental support of state and public evaluation of quality of higher education.

Annotation. Analysis is performed of reference criteria for quality evaluation in education for higher educational institutions of III-IV accreditation. The criteria were approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine. Parameters were improved for evaluation by bodies of state and public higher education management of compliance of structure and content of specialists training with the requirements of the competency approach in higher education.

Key words: criteria, parameters, evaluation, quality of higher education, improvement.

Постановка проблеми. Відповідаючи на виклики сучасної епохи в контексті входження України до Болонського процесу ми прагнемо досягнення найкращих результатів за всіма напрямками вищої освіти, що, у свою чергу, вимагає постійного зосередження уваги на забезпеченні та оцінюванні її якості. Суспільство очікує від фахівців з вищою освітою професійно компетентних пропозицій і дій щодо вдосконалення суспільного порядку, можливостей для самореалізації та самодостатності, забезпечення достойної якості життя.

Саме тому не підлягає сумніву вплив оцінювання якості вищої освіти на діяльність вищих навчальних закладів. Оцінювання є необхідністю, зумовленою потребою зацікавлених сторін освітнього ринку (студентів, академічного та професорсько-викладацького складу, роботодавців, держави та суспільства) у конкурентоздатній якості вищої освіти. Оцінювання останньої є також функцією органів державного управління вищою освітою для здійснення необхідних і вчасних управлінських впливів щодо забезпечення якості, а його результати можуть і мають стати індикатором для державного фінансування вищих навчальних закладів.

Як зазначається в Комюніке всесвітньої конференції з вищої освіти - 2009 «Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку», яка відбулася в Парижі 8 липня 2009 року, «якість вимагає як створення систем забезпечення якості, так і зразків оцінювання, а також просування культури якості у межах вищих навчальних закладів» [5, с.100]. Згідно з сучасними підходами до якості вищої освіти в процесі здійснюваного зовнішнього і внутрішнього оцінювання в рамках існуючих процедур ліцензування, акредитації суб'єктами управління робиться спроба вимірювання, оцінки та обліку «гуманітарних» параметрів освітнього процесу. Загальноприйняті (але далекі від досконалих і валідних зразків) параметри з оцінювання вищої освіти в нашій державі – стан навчально-методичної, наукової та матеріально-технічної бази, кадрового потенціалу та ін. мають поступитися таким параметрам як: міра освоєння державного освітнього стандарту, ступінь відповідності цілей освіти її результатам на рівні конкретного ВНЗ чи системи освіти; відповідність між різними параметрами оцінки результату вищої освіти (міцністю та системністю знань, ступінь сформованості умінь і навичок, доста-

тність попередніх для формування професійних, особистісних та комунікаційних компетентностей і т. ін.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій дає можливість стверджувати, що в науковому і практичному вимірах розроблення механізмів управління якістю вищої освіти є складною проблемою. Свідченням цього є дослідження вітчизняних науковців Н.Г. Діденко, В.І. Лугового, Т.О. Лукіної, О.П. Мещанінова, В.М. Огаренка, М.Ф. Степка, Ж.В. Таланової та інших. У ряді їх публікацій висвітлено компетентнісний, системно-діяльнісний, особистісно-діяльнісний, ціннісний та інші підходи до управління якістю вищої освіти.

Але сьогодні час переходити в практичну площину застосування напрацьованих результатів з розвитку механізмів державно-громадського управління якістю вищої освіти в Україні, оцінювання цієї якості з урахуванням європейського та світового досвіду, участі в цьому процесі державних і недержавних структур, громадськості. З появою міжнародно визнаних прозорих критеріїв і методик оцінювання, а також розвитком практики незалежних акредитаційних агентств з оцінювання якості вищої освіти уможливилась ідея використання поняття «excellence» (рос. «превосходный») у значенні «перевершення» існуючої якості.

Метою цієї статті є аналіз затверджених Міністерством освіти і науки України орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти та пропозиції щодо подальшого удосконалення затребуваних часом параметрів для оцінювання відповідності структури й змісту підготовки фахівців за напрямком (спеціальністю) вимогам компетентнісного підходу.

Результати. У минулому році змістом наказу МОН України [8] (п.2.1.) було передбачено Державній інспекції навчальних закладів України впродовж 2013-2014 навчального року провести апробацію орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти за участю вищих навчальних закладів, а п.2.3. - за результатами апробації до 01 липня 2014 р. внести пропозиції щодо затвердження критеріїв проведення зовнішнього і внутрішнього моніторингу якості вищої освіти.

На нашу думку, певна й очевидна неузгодженість була закладена ще при підготовці відповідного наказу, бо ним затверджуються орієнтовні критерії оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти [6], а через рік передбачається внесення пропозицій щодо затвердження критеріїв проведення зовнішнього і внутрішнього моніторингу якості вищої освіти.

При цьому МОН не взяло до уваги, що моніторинг по суті є джерельним базисом для оцінювання якості вищої освіти, а оцінювання є провідною функцією органів державного управління вищою освітою України. Отже, навпаки, треба було б почати з критеріїв для здійснення моніторингу, а вже потім переходити до критеріїв оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти. І далеко не єдиним є варіант здійснення моніторингу саме органами державного управління вищою освітою України, в т.ч. Міністерством освіти і науки. Та й сама назва «Орієнтовні критерії оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти» схоже, уможливило ще й діяльність ВНЗ іншу, яка може не забезпечувати якості освітнього процесу.

Щодо орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти, затверджених МОН, зазначимо наступне.

Ще в 2012 р. при обґрунтуванні теоретико-методологічних засад розвитку державно-громадського

управління якістю вищої освіти та відповідного механізму, чинників його забезпечення та шляхів удосконалення інструментарію досягнення конкурентоспроможної якості національної вищої освіти в умовах її входження до європейського освітнього простору, нами доводилось, що якість вищої освіти є сукупним поняттям, що складається з трьох складових: якості вищої освіти як освітньої системи, якості освітнього процесу та якості власне результату вищої освіти [9].

Разом з тим, не претендуючи на найвищу досконалість, поки-що не спостерігаємо наукових досліджень, в яких були б запропоновані більш точні конструкції такого складного поняття як «якість вищої освіти». Тому логічним і обґрунтованим був би підхід МОН, за якого при визначенні орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності ВНЗ III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти були б враховані принаймні ті наукові положення, які вже є обґрунтованими та загальнодоступними.

Звернувшись до документу [6,7,8], наведемо структурні блоки вищезгаданих критеріїв:

K₁ - якість міжнародної діяльності;

K₂ - якість житлово-побутових умов і соціального захисту учасників освітнього процесу;

K₃ - якість фінансового забезпечення освітнього процесу;

K₄ - якість формування студентського контингенту;

K₅ - якість реалізації змісту підготовки фахівців;

K₆ - якість наукової та науково-дослідної роботи і підготовки наукових кадрів;

K₇ - якість організаційного, науково-методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу;

K₈ - якість матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу;

K₉ - якість забезпечення освітнього процесу науково-педагогічними працівниками;

K₁₀ - якість навчальних і творчих досягнень студентів і випускників, результати працевлаштування.

Не піддаючи глибокому аналізу так званих «одіозних» на цей час критеріїв, полеміка щодо яких закінчиться, з нашого погляду, ще не скоро (K₂, K₃, K₆, K₈, K₁₀), проаналізуємо дев'ять запропонованих критеріїв групи K₅ щодо якості реалізації змісту підготовки фахівців [6].

Чотири з них (5.1, 5.2, 5.3, 5.4) вказують на частку навчальних дисциплін нормативної складової робочих навчальних планів ОКР «бакалавр», «спеціаліст», «магістр», перевірка знань студентів з яких здійснювалась на комп'ютерних системах тестування, а також на ті, які мають електронні конспекти та були реалізовані із застосуванням мультимедійних технологій навчання. Два (5.7, 5.8) - на частку робочих програм дисциплін нормативної складової робочих навчальних планів підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів, що реалізовані із застосуванням інноваційних технологій навчання. Один (5.9) має на меті відтворити частку виконаних робочих навчальних планів, у яких дотримане співвідношення навчальних годин між блоками навчальних дисциплін; ще один (5.6) - частку кафедр, у яких виконання робочих програм та закріплених за ними дисциплін здійснено із застосуванням накопичувально-рейтингової системи навчання.

І лише один критерій (5.5) серед усіх, запропонованих у наказі МОН України покликаний відтворити наявність системи управління якістю. Виникають наступні нез'ясовані питання: Внутрішня чи зовнішня системи управління якістю освіти мають на увазі? Система управління якістю чого: системи вищої освіти, освітнього процесу, що в них здійснюється, чи результату, тобто кінцевого «продукту» вищої освіти?

Звернімо ще раз увагу на те, що група критеріїв, які аналізуються нами, це група K₅ - критерії щодо якості реалізації змісту підготовки фахівців. Через які з них мож-

на судити про якість реалізації змісту? Чи проглядає «крізь них» зміст взагалі? А чи можна говорити про якість реалізації змісту освіти у ВНЗ без належної якості власне змісту (про зміст освітньої діяльності та якість його реалізації не йдеться в жодному із 114 індикаторів всіх груп критеріїв)?

№ рівня	Опис рівнів досконалості за критерієм	Шкала оцінки
1	Навчання студентів здійснюється переважно в традиційних формах (лекційні, практичні, лабораторні заняття, курсове проектування) у відповідності до розкладу занять. Оцінювання рівня засвоєння окремих дисциплін здійснюється за результатами екзаменаційної сесії. Методики навчання і критерії оцінки якості знань, умінь студентів формуються викладачами переважно автономно на основі їх власних уявлень і суджень.	1
		2
2	Окрім традиційних форм навчання у ВНЗ вживаються конкретні дії щодо активізації самостійної роботи студентів. Введено проміжний контроль ступеню засвоєння навчального матеріалу. Поточна успішність студентів контролюється й аналізується. Окремі викладачі за власною ініціативою розробляють та використовують комп'ютерні технології навчання та поточного контролю у формі тестування.	3
		4
3	У ВНЗ розроблено план заходів модернізації навчального процесу з метою підвищення його якості й ефективності, в основу якого покладена концепція активізації творчого мислення студентів та їх конкурентоздатність. Впроваджуються та удосконалюються рейтингова, комп'ютерні технології навчання та поточного контролю. Частина складників навчального процесу документовані.	5
		6
4	У ВНЗ активно перебудовується навчальний процес з метою забезпечення його якості та ефективності. Впроваджена рейтингова технологія навчання. Процес навчання повністю документований. Системно впроваджуються комп'ютерні технології навчання й контролю знань. Активно здійснюється створення інформаційної системи супроводу навчального процесу.	7
		8
5	Процес навчання у ВНЗ будується на принципах активізації творчого мислення та змагальності. Відпрацьована та впроваджена в усьому ВНЗ рейтингова технологія навчання. Для підсилення індивідуалізації навчання, інтенсифікації самостійної роботи студентів активно впроваджуються комп'ютерні технології навчання й контролю. Процес навчання повністю документований. Впроваджена інтегрована інформаційна система супроводу освітнього процесу. Розроблена програма по введенню залікових одиниць або системи освітніх кредитів.	9
		10

Саме тому у значній мірі сумнівним видається нам результат оцінювання напрацювання якісних показників вищим навчальним закладом за такими критеріями. Для забезпечення справжньої якості вищої освіти необхідно розробити методику оцінювання й самооцінювання якості, шкали вимірювання, методику розрахунку значень параметрів тощо.

Для прикладу наведемо оцінювання кваліметричними шкалами «рівнів досконалості» процесу навчання або реалізації основних освітніх програм у ВНЗ [1,2,3,4].

Нижче ми пропонуємо деякі параметри для оцінювання відповідності структури й змісту підготовки фахівців за напрямком (спеціальністю) вимогам компетентнісного (результатного) підходу у вищій школі. На наше переконання, їх використання для аналізу діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти зменшить формальність і підсилить обґрунтованість отриманих результатів.

Серед параметрів для оцінювання відповідності структури й змісту підготовки фахівців за напрямком (спеціальністю) вимогам компетентнісного підходу, на нашу думку, варті уваги наступні:

1. Освітньо-кваліфікаційні рівні (бакалавр, магістр, доктор філософії) та види професійної діяльності випускників (науково-дослідна, виробничо-технологічна, організаційно-управлінська, проєктна та ін.), за якими ВНЗ здійснює підготовку за напрямком, спеціальністю.

2. Основні освітні програми, які реалізуються ВНЗ за напрямком (спеціальністю) підготовки.

2.1. Чим визначений вибір компетентнісної моделі, використаної ВНЗ для розробки основної освітньої програми.

2.2. Відповідність обраної компетентнісної моделі роду та виду майбутньої професійної діяльності випускників ВНЗ з даної спеціальності (напряму).

2.3. Визначеність ВНЗ щодо універсальних, професійних і соціально-особистісних компетентностей, якими повинен володіти випускник за спеціальністю (напрямом підготовки) з освітньо-кваліфікаційним рівнем (бакалавр, магістр, доктор філософії) відповідно до цілей освітньої програми та завдань професійної діяльності.

2.4. Наявність робочих навчальних програм з усіх дисциплін спеціальностей (напрямок спеціалізації).

2.5. Авторство (типів навчальних програм, адаптовані, власні розробки ВНЗ тощо) та терміни розробки робочих навчальних програм.

2.6. Залучення зовнішніх експертів, роботодавців до розробки, затвердження та перегляду робочих навчальних програм, порядок такого залучення.

2.7. Зовнішнє рецензування навчальних програм (ким здійснювалось, порядок затвердження).

2.8. Відображення в навчальних програмах всіх дидактичних одиниць дисципліни базової частини навчальних циклів державним стандартам вищої освіти (ДСВО).

2.9. Регламент та механізм щорічного оновлення змісту робочих навчальних програм.

2.10. Наявність в навчальних програмах переліку обов'язкової та додаткової навчально-методичної літератури, ступінь її новизни.

2.11. Наявність обов'язкової та додаткової навчально-методичної літератури в бібліотеці ВНЗ, ступінь її новизни та відповідність її кількості ліцензійним вимогам.

2.12. Відповідність видів практик вимогам державних стандартів вищої освіти, графіку навчального процесу ВНЗ. Наявність договорів з базовими об'єктами, на яких здійснюються.

2.13. Наявність програм для кожного виду практик, виокремлення в них компетентностей, що мають формуватися у студентів під час проходження практики.

2.14. Можливості та міра реалізації у ВНЗ програм післявузівської професійної освіти й додаткової професійної освіти (підвищення кваліфікації, професійна перепідготовка) за спеціальністю (напрямом підготовки).

3. Стан розроблення і затвердження навчальних планів.

3.1. Повнота включення до навчальних планів дисциплін базової частини державного стандарту вищої освіти. Ідентифікація їх назв, наявність фактів об'єднання дисциплін базової частини навчальних циклів державного стандарту вищої освіти, порушень логічної послідовності їхнього вивчення та переносу з одного навчального циклу в інший.

3.2. Організація і результати експертиз навчальних планів в профільних навчально-методичних об'єднаннях і т.п..

3.3. Охоплення всіх дисциплін навчального плану підсумковими формами контролю. Розподіл екзаменів та заліків за семестрами і відповідність їх кількості нормативним вимогам.

4. Наявність графіка навчального процесу, зведених даних з бюджету часу, плану навчального процесу.

5. Відповідність трудомісткості базових частин навчальних циклів вимогам ДОС.

6. Наявність в навчальних циклах дисциплін за вибором студентів, їх відповідність за кількістю і трудомісткістю вимогам державного стандарту вищої освіти.

7. Існування можливості формування індивідуальних освітніх траєкторій студентів та отримання ними консультацій у ВНЗ за вибором дисциплін та їх впливом на майбутній профіль підготовки (спеціалізації).

8. Відповідність кількості курсових робіт за спеціальністю вимогам державного стандарту вищої освіти. Актуальність їх тематики, порядок їх розробки, періодичність оновлення та порядок захисту. Наявність переліку компетентностей, які формуються під час виконання студентами курсових робіт (проектів).

9. Включення вищим навчальним закладом до державної підсумкової атестації міждисциплінарного державного екзамена.

10. Порядок розробки тематики дипломних робіт, її актуальність та періодичність оновлення.

11. Ступінь достовірності вимірювання показників якості.

Отже, аналіз затверджених Міністерством освіти і науки України орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти показав ще недостатню їх обґрунтованість і відповідність прямому призначенню. Для забезпечення конкурентоздатної якості вищої освіти органам державного управління вищою освітою, створюваним незалежним агенціям з оцінювання якості необхідно розробляти методики оцінювання й самооцінювання цієї якості, шкали вимірювання, методики розрахунку значень параметрів тощо.

Процес розробки параметрів для оцінювання якості системи, процесу і результатів вищої освіти з урахуванням розвитку компетентнісного підходу триває і потребує в найстисліші терміни операційної й інструментальної конкретизації та подальшого удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Квалиметрические шкалы «уровней совершенства», составляющих модели совершенствования. – Режим доступа : <http://www.tqm.spb.rusmkpage.shtml>
2. Методика расчета значений «уровней совершенства» критериев модели. – Режим доступа : <http://www.tqm.spb.rusmkpage.shtml>
3. Методика самооценки образовательного учреждения на основе модели совершенствования деятельности. – Режим доступа : <http://www.tqm.spb.rusmkpage.shtml>
4. Модель совершенствования деятельности образовательного учреждения в области менеджмента качества. – Режим доступа : <http://www.tqm.spb.rusmkpage.shtml>
5. Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку : коміюнке всевітньої конференції з вищої освіти – 2009 / Штаб-квартира ЮНЕСКО, Париж, 8 липня 2009 р. // Вища школа. – 2009. – № 8. – С. 98 – 104.
6. Орієнтовні критерії оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації щодо забезпечення якості освіти – Режим доступа : <http://dinz.gov.ua/index/ua/category/51>
7. Показники розвитку і результатів діяльності ВНЗ III-IV рівнів акредитації – Режим доступа : <http://dinz.gov.ua/index/ua/category/51>
8. Про затвердження орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності вищих навчальних закладів Наказ МОН України № 809 від 20 червня 2013 року – Режим доступа : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/36621/
9. Шевченко С.О. Розвиток державно-громадського управління якістю вищої освіти України в умовах входження до Болонського процесу : дис... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / С.О. Шевченко ; ДРІДУ НАДУ при Президентові України. – Д., 2012. – 427 с.